

Gojko Pavlović¹
Visoka škola unutrašnjih poslova
Banja Luka
pavlovicgojko@gmail.com

Pregledni rad
UDC 351.759.4/.5(091)
DOI: 10.7251/SOCSR1305051P
Prihvaćeno 24.5.2013.

Razvoj ideje bezbjednosti

„Bezbjednost je jedina stvar koju podrazumijeva budućnost: život, obilje, jednakost mogu se uzeti u razmatranje na trenutak, ali bezbjednost podrazumijeva univerzalnost u vremenu, uz ostvarenje svih prednosti na koje se odnosi“.

Džeremi Bentam

Abstract

The concept of security is historically understood, interpreted and marked in different ways. Also, it is a term that is like no other mention and study in all branches of science, both natural and technical sciences, and in the social sciences and humanities. It is for the use of the concept of security in different areas of life and work, is much more difficult to define uniquely his. Furthermore, the fact that the changes occurring on the international scene since the end of the Cold War, and caused changes around ideas related to the concept of security in general, and its concepts. In this regard, the paper points out that of traditional conceptions of security are no longer able to explain and deal with the complex nature of contemporary security challenges, risks and threats. So today, when considering the security issues there are numerous Uncertainties, such as those for whom it is necessary to provide security, who is responsible for security, from whom the security threat, and that all the procedures, means and methods of reaching, preserves and enhances security. The aim of this paper is to show how the concept of security and the different views and ideas of security in the way it historically ranged.

Key words: *safety, the history of ideas, war and peace, personal objective, natural law, the common good, the privatization of security.*

---

¹ Doktorant, asistent na Katedri bezbjednosno-policijskih nauka Visoke škole unutrašnjih poslova u Banjoj Luci. E-mail: pavlovicgojko@gmail.com

Apstrakt

Pojam bezbjednosti se kroz istoriju shvatao, tumačio i označavao na različite načine. Takođe, to je pojam koji se kao rijetko koji drugi pominje i proučava u svim granama nauke, kako prirodnim i tehničkim, tako i u društvenim i humanističkim. Upravo zbog korišćenja pojma bezbjednosti u različitim oblastima života i rada, znatno je otežano njegovo jednoznačno definisanje. Nadalje, činjenica je da su promjene nastale na međunarodnoj sceni, poslije završetka hladnog rata, usloville i promjene oko zamisli u vezi sa pojmom bezbjednosti uopšte, kao i njegovim konceptima. S tim u vezi se u radu ističe da tradicionalna shvatanja o bezbjednosti nisu više u stanju da objasne i da izađu na kraj sa složenom prirodom savremenih bezbjednosnih izazova, rizika i prijetnji. Tako se danas, prilikom razmatranja bezbjednosnih pitanja javljaju brojne neodumice, poput onih za koga je potrebno obezbijediti bezbjednost, ko je odgovoran za bezbjednost, od koga dolazi prijetnja bezbjednosti, te kojim se sve postupcima, sredstvima i načinima dostiže, čuva i unaprijeđuje bezbjednost. Cilj rada jeste da ukaže na razvoj ideje o bezbjednosti, odnosno na različita shvatanja i zamisli bezbjednosti na način kako su se ona istorijski kretala.

Ključne riječi: *bezbjednost, istorija ideje, rat i mir, lični cilj, prirodno pravo, kolektivno dobro, privatizacija bezbjednosti.*

Uvodna razmatranja

Pojam bezbjednosti, čovjeka i njegovu zajednicu zaokuplja od njihovog postanka, a u modernim vremenima se počeo upotrebljavati u gotovo svim područjima ljudske djelatnosti. Međutim, i pored toga pojedini autori upozoravaju da je pojam bezbjednosti istovremeno i jedan od najmanje objašnjenih pojmova, te je zbog toga za njegovo razumijevanje neophodno proučavati temeljne kategorije tog pojma.²

Tako je Arnold Wolfers (*Arnold Wolfers*), još sredinom prošloga vijeka upozorio na višedimenzionalnost i složenost pojma bezbjednosti, određivši ga kao „neodređeni simbol“ (*ambiguous simbol*) koji može ali ne mora imati neko značenje.³

² Siniša Tatalović, „Koncepti sigurnosti na početku 21. stoljeća“, *Međunarodne studije*, god. 6, br. 1 (2006):60-80.

³ Vidi: Arnold Wolfers, „National Security as an ambiguous symbol“, *Political Science Quarterly*, vol. 67, No. 4 (1952):481-502.

Bezbjednost kao uslov opstanka i djelovanja pojedinca, društva, države i međunarodne zajednice jedna je od temeljnih društvenih, tj. državnih funkcija, o čemu svjedoči i kontinuirana zaokupljenost postizanja bezbjednosti tokom čitave istorije čovječanstva. Međutim, višedimenzionalni i složen pojam, kakav je bezbjednost, nije imao isto značenje kroz istoriju.⁴ Naime, bezbjednost se već vijekovima, proučava kao jedan veoma kompleksan društveni fenomen, i to sa različitih aspekata: filozofskih, pravnih, političkih, socioloških, ekonomskih, itd. Upravo nam, „...proučavanja istorije ljudskog društva sugerišu na zaključak da su pitanja bezbjednosti života i imovine među najstarijim problemima s kojima se čovjek suočavao i nastojao da ih riješi“.⁵

Prva promišljanja o bezbjednosti

Prva razmišljanja o bezbjednosti nalaze se još u antičkoj filozofiji, iako se bezbjednost u tom periodu nije shvatala kao zasebna kategorija, već je izvedena iz opštijih sadržaja, prije svega rata i mira, odnosno primjene sile, kao i odnosa između teritorijalno organizovanih i strukturisanih društvenih zajednica (država)⁶, a potom i slobode i njenog značaja za čovjeka i društvo.⁷

Tako, među antičkim misliocima koji su razmatrali pojam i uzroke rata bili su i grčki filozofi Platon i Aristotel. U svojim razmatranjima o nastanku države⁸, Platon je ukazivao i na pitanje uzroka rata dovodeći ga u vezu sa pojmom tzv. „bolesne države“. Naime, za razliku od tzv. „zdrave države“, u kojoj se proizvodi samo ono što je potrebno, bolesna je ona država u kojoj se ne proizvodi i troši samo on što je potrebno, već i luksuzne, nepotrebne stvari. Time se stvara potreba za jednom novom grupom proizvođača takvih nepotrebnih stvari, a zemlja koja je u zdravoj državi bila dovoljna da prehrani njene građane, postaje nedovoljna za građane bolesne države. Upravo u tome leži uzrok rata po Platonu,

⁴ Siniša Tatalović, „Koncepti sigurnosti na početku 21. stoljeća“, *Međunarodne studije*, god. 6, br. 1 (2006): 60–80.

⁵ Dušan Davidović, *Alternativni činioци bezbednosti (privatni polising) - Hrestomatija*, Beograd: Fakultet bezbednosti, 2006. 3.

⁶ Anton Grizold, *Međunarodna sigurnost, Teorijsko-institucionalni okvir*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Fakultet političkih znanosti, 1998. 62-63.

⁷ Naime, shvatajući slobodu kao najviši čovjekov ideal i odrednicu svestranog razvoja čovjeka i društva antički i srednjovjekovni filozofi su uočili vezu bezbjednosti sa slobodom i državom, prema kojoj država ima dva osnovna cilja, i to: zajedničku bezbjednost i slobodu kao ograničavanje nasilja koje društvo, tj. država može da vrši nad pojedincima. Navedeno prema: Mladen Bajagić, *Osnovi bezbednosti*, Beograd: Kriminalističko-policijska akademija, 2007. 2.

⁸ Vidi: Platon, *Država*, V izdanje, Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod, 2002.

odnosno, da bi se došlo do nove zemlje, dolazi do ratova. Platon je gledao na rat kao na prirodnu zakonitost, kao prirodno stanje, tj. način rješavanja sporova.⁹

Po Aristotelu države bi trebale težiti postizanju sreće svojih građana što bi trebao biti najviši državni cilj. U neskladu s pravom je pokušaj države da podjarmljuje susjedne države, a država isto tako ne smije postaviti osvajanje kao svoj cilj. S druge strane, svaka država mora biti spremna da se brani u slučaju napada. Državna vlast mora učiniti sve kako bi zemlja bila nedostupna neprijatelju i kako bi se mogla sama obraniti. Aristotel je tvrdio da vojne snage nisu potrebne državi u miru, ali da u doba nestabilnosti u odnosima sa susjedima i u ratu treba učiniti sve kako bi ta vojna sila bila što organizovanija.¹⁰ Takođe, Aristotel je narode dijelio na varvare i civilizovane, te na osnovu te podjele zastupao stanoviše da civilizovani narodi mogu pokoravati varvare. Otuda se Aristotel smatra najstarijim ideologom kolonijalizma.¹¹

Nadalje, u periodu srednjevjekovnog hrišćanstva razlikujemo tzv. pravedne i nepravedne ratove. Samo pravedni ratovi mogu biti preduzimani, pošto oni vode ka miru. Prvim, koji je razvio hrišćansku doktrinu o pravu na rat smatra se Sveti Avgustin, koji je razlikovao pri tom napadačke i odbrambene ratove. Dok je odbrambeni rat opravdan, s obzirom na to da je prirodno da se nasilje suzbija nasiljem, napadački rat mora da ispunjava određene uslove da bi bio smatran za pravedan rat (*bellum iustum*). Tako, odluku o napadačkom ratu može donijeti samo legitimna vlast, a on treba da se preduzima samo zbog pravednog razloga i treba da se vodi sa ciljem uspostavljanja mira.¹²

Takođe, pitanjem rata i mira se bavio i Toma Akvinski. Razmatrajući pojam mira, on je upoređivao mir sa slogom, ističući da mir uključuje slogu, ali se i razlikuje od nje. Naime, pojam mira podrazumijeva „međusobnu usklađenost vlastite težnje sa težnjom drugog“, dok sloga usklađuje samo težnje različitih osoba. Prilikom razmatranja pitanja da li mir žele sva ljudska bića, on odgovara potvrdno, navodeći da čak i oni ljudi koji teže ratu žele ustvari mir, a ne posjeduju ga, jer oni koji ratuju žele da promjene stanje sloge i pretvore ga u pravi mir. Razmatrajući pitanje i prirodu rata, on smatra da moraju da budu zadovoljena

⁹ Bilo je i suprotnih shvatanja koja su odbacivala i osuđivala rat. Ovakva shvatanja bila su zastupljena u staroj kineskoj filozofiji (taoizam), i među nekim grčkim misliocima (Aristofan, Pitagora, stoici) koji su osuđivali rat zbog njegovog rušilačkog karaktera, kršenja moralnih i humanističkih načela, nesaglasnosti sa razumom ili prirodom, i sprečavanja da se postigne opšte ljudsko jedinstvo i sklad. Navedeno prema: Dejana Femić Vukčević, „Razvoj ideja vezanih za bezbednost države i međunarodne zajednice“, *Politička revija*, god. (XVI) IV, vol. 6, br. 1 (2005): 159-172.

¹⁰ Radovan Vukadinović, *Teorije međunarodnih odnosa*, Zagreb: Politička kultura, 2005. 8.

¹¹ Vojin Dimitrijević i Radoslav Stojanović, *Međunarodni odnosi*, Beograd: Službeni list SRJ, 1996. 22.

¹² Dejana Femić Vukčević, „Razvoj ideja vezanih za bezbednost države i međunarodne zajednice“, *Politička revija*, god. (XVI) IV, vol. 6, br. 1 (2005):159-172.

tri uslova da bi jedan rat mogao da se smatra pravednim: rat treba da se vodi samo prema zapovjesti gospodara, treba da postoji pravedan razlog ratovanja, i treba da postoji pravedna namjera onih koji ratuju – a to je da unaprijede dobro i izbjegnu zlo.¹³

Dalje su razmatranja o ratu i miru zamijenile ideje i teorije koje bezbjednost država uslovljavaju odnosima sa drugim državama na međunarodnom planu. U sklopu tih ideja moguće je uočiti dva različita pravca, i to: jedan, koji počiva na ideji da je saradnja država jedino efikasno sredstvo za osiguranje bezbjednosti država i uspostavljanje trajnog mira; i drugi koja počiva na ideji o neophodnosti jačanja nacionalne bezbjednosti putem vojne moći ili sile, smatrajući da samo jaka i nezavisna država može da osigura svoju bezbjednost.¹⁴

Tako, još u srednjem vijeku pojedini filozofi, pravници, teolozi i diplomate bave se pitanjem organizovanja međunarodne zajednice u cilju učvršćenja mira, a ono što im je zajedničko jeste nastojanje da se trajni međunarodni mir ostvari obrazovanjem naddržavne vlasti koja bi regulisala odnose između država.¹⁵

Pretpostavlja se da je prvo djelo, vezano za urećenje država na međunarodnom planu, s ciljem da se obezbijedi sveopšti mir, a u kojem se razvija ideja o tzv. svjetskoj državi-monarhiji, koja stoji nasuprot kraljevini kao državi sa ograničenim područjem, Danteova „*Monarhija*“. U njoj Dante ističe neophodnost postojanja svjetske države, monarhije, koja bi jedina bila u mogućnosti da obezbijedi svjetski mir¹⁶, i pod kojom bi sve države bile ujedinjene. Za Dantea je mir najviši cilj čovječanstva, odnosno „najbolje od svega što je dato za naše blaženstvo“.¹⁷

Krajem XV i početkom XVI vijeka, Makijaveli u svom poznatom djelu „*Vladalac*“ piše da je bezbjednost prva i najvažnija ljudska briga i da zbog toga treba na čelu države biti onaj ko je hrabar i koji je u stanju izboriti se za svoju bezbjednost i bezbjednost zajednice. Za Makijavelija je bilo normalno da svaka država teži vladanju nad drugima, što u odnosima stvara stalnu rivalizaciju u cilju maksimalizacije vlastite dobrobiti.¹⁸ Sve države odnosno vladavine se zadobijaju pomoću tuđeg ili svoga oružja, ili srećom ili hrabrošću.¹⁹ Analizirajući vojne

¹³ Toma Akvinski, *Država*, Zagreb: Globus, 1990. 213-220.

¹⁴ Dejana Femić Vukčević, „Razvoj ideja vezanih za bezbednost države i međunarodne zajednice“, *Politička revija*, god. (XVI) IV, vol. 6, br. 1 (2005):159-172.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Anton Grizold, *Međunarodna sigurnost, Teorijsko-institucionalni okvir*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Fakultet političkih znanosti, 1998. 66.

¹⁷ Dante Aligijeri, *Djela*, Knjiga 1, Zagreb: Liber, Nakladni zavod Matice Hrvatske, 1976. 482. Navedeno prema: Dejana Femić Vukčević, „Razvoj ideja vezanih za bezbednost države i međunarodne zajednice“, *Politička revija*, god. (XVI) IV, vol. 6, br. 1 (2005):159-172.

¹⁸ Radovan Vukadinović, *Teorije međunarodnih odnosa*, Zagreb: Politička kultura, 2005. 10.

¹⁹ Nikolo Makijaveli, *Vladalac*, Beograd: Dereta, 2005. 13.

odnose, Makijaveli je tvrdio da je građanska armija znatno bolja od privilegovane elite ili najamnika²⁰. U središtu interesa Makijavelija su moć, pitanje njenog pribavljanja i održavanja. Vladaru daje jasne savjete kako da osigura unutrašnju i spoljašnju bezbjednost svoje države, koristeći pri tome sva raspoloživa sredstva.²¹

Nadalje, J. Bodin (*Jean Bodin*) postavlja tezu da su stabilna vlast i poredak najveće društvene potrebe. U svom djelu „*Šest knjiga o republici*“, Bodin je razvio uslove osiguranja državnog poretka, čiji je osnovni preduslov postojanje suverenosti države koja predstavlja najvišu vlast i koja ne zavisi od podanika²². Svi suvereni vladari su jednaki, a njihova vlast je neograničena jer podliježe božanskom pravu, prirodnom pravu razuma i pravu naroda. Bodin je i prvi autor koji je definisao suverenost kao vrstu apsolutne vlasti u državnoj zajednici. Za suverena vlast jednih je ograničena suverenom vlašću drugih zajednica država. U međunarodnim odnosima Bodin je vidio dva osnovna pravila, i to: silu i povjerenje. Takođe, založio se i za striktno poštivanje međunarodnih sporazuma (*pacta sunt servanda*).²³

Ideja bezbjednosti u periodu XVII – XX vijeka

Nadalje, ideja bezbjednosti nalazila se u srcu evropske političke misli od XVII vijeka. Takođe, to je ideja čiji se politički značaj, kao i samo značenje riječi kontinuirano mijenjao kroz istoriju, prevashodno podrazumijevajući pod njim stanje i cilj pojedinaca, grupa i država. Dakle, najdosledniji smisao bezbjednosti,

²⁰ Makijaveli je pisao „da su glavni temelji svih vladavina, kako novih, tako starih ili mješovitih, dobri zakoni i dobra vojska, te da ne može biti dobrih zakona tamo gdje nema dobre vojske, a gdje su dobre vojske, treba da ima i dobrih zakona. Vojska, ističe dalje Makijaveli, kojom vladalac brani svoju državu, ili je njegova lična, ili najamnička, ili pomoćna ili mješovita. Najamnička i pomoćna vojska je nekorisna i opasna: ako neko vladanje svojom državom zasniva na najamničkoj vojsci, nikada neće čvrsto stajati i biti siguran. Ova vojska je pocijepana, zavidljiva, nedisciplinovana, nevjerna; hrabra prema prijateljima, slaba prema neprijateljima, ne plaši se Boga, nije vjerna ljudima; postoji samo dok nije napadnuta; u miru te pljačka ona, a u ratu neprijatelji. To dolazi otuda što ona nema druge ljubavi ni drugog uzroka koji je drži u službi izuzev malo plate koja nije dovoljna da najamnici pristanu da umru za vladaoca“. Na kraju, Makijaveli zaključuje da najamnička vojska donosi samo štetu, jer plaćeničke vojske donose samo spore, pozne i slabe dobitke, ali iznenadne i velike gubitke. Navedeno prema: Nikolo Makijaveli, *Vladalac*, Beograd: Dereta, 2005. 54.

²¹ Radovan Vukadinović, *Teorije međunarodnih odnosa*, Zagreb: Politička kultura, 2005. 10.

²² Uporedi: Bogoljub Milosavljević, *Uvod u teoriju ustavnog prava*, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta Union i Javno preduzeće Službeni glasnik, 2011. 56.

²³ Radovan Vukadinović, *Teorije međunarodnih odnosa*, Zagreb: Politička kultura, 2005. 11-12.

u tom periodu, jeste da je to stanje ili cilj, koji stvara određenu vezu između pojedinaca i država.²⁴

Stav da se država posmatra kao glavni pružalac bezbjednosti,²⁵ može se pratiti od Hobsovog koncepta legitimne vlade, koji je stvoren pristankom ljudi putem društvenog ugovora, do Veberove ideje monopola države na legitimnu upotrebu fizičke sile. Zajedno, ovi stavovi predstavljaju osnovni filozofski stub uloge države u stvaranju i održavanju monopola nad sredstvima sile. Naime, još od Vestfalskog mirovnog sporazuma²⁶, zaključenog 1648. godine, usvojena je ideja da je država ta koja mora osigurati i pružiti bezbjednost svojim građanima. Dva glavna principa proistekla iz ovog sporazuma su suverenitet i jednakost nacija. Država je, dakle, uzela monopol nad primjenom sile, sa ciljem da osigura svoje građane i svoj suverenitet od unutrašnjih i spoljašnjih prijetnji.²⁷

Tomas Hobs, koga nazivaju „teoretičarem bezbjednosti i poretka“²⁸, u *Levijatanu* ističe da je svrha države pojedinačna bezbjednost.²⁹ Suprotno, Lajbnic (*Gottfried Wilhelm - Leibniz*) piše „moja definicija države jeste da je ona veliko društvo čiji je cilj zajednička bezbjednost“.³⁰ Dok je za Monteskjea (*Charles-Louis de Secondat Montesquieu*), bezbjednost izraz u definiciji države, a takođe i u definiciji slobode: „politička sloboda sastoji se u bezbjednosti, ili bar u mišljenju koje ima neko o nečijoj bezbjednosti.“³¹

²⁴ Emma Rothschild, „What is Security?“, *Daedalus*, Vol. 124, No. 3, (1995):53-98.

²⁵ Alyson Bailes, „The Private Sector and the Monopoly of Force“, In *Revisiting the State Monopoly on the Legitimate Use of Force*: Policy Paper – №24, Ed. Alyson Bailes, Ulrich Schneckener, Herbert Wulf, Geneva: DCAF, 2007. 1-9.

²⁶ Vidjeti šire: Fred Schreier and Marina Caparini, *Privatising Security: Law, Practice And Governance Of Private Military And Security Companies*, Geneva: DCAF, 2005. 1.

²⁷ Gojko Pavlović, *Pravo privatne bezbjednosti – uporedna studija*, Banja Luka: Defendologija centar za bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, 2011. 5.

²⁸ Vidi: Bogoljub Milosavljević, *Uvod u teoriju ustavnog prava*, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta Union i Javno preduzeće Službeni glasnik, 2011. 57.

²⁹ „Odričem se svog prava da vladam samim sobom i ovlašćujem nad njim ovog čovjeka, ili ovaj skup ljudi, pod uslovom da ti njemu prepustiš svoje pravo, i jednako priznaš sve njegove postupke“. Kad se tako učini, mnoštvo, na taj način sjedinjeno u jednu ličnost, naziva se „država“, na latinskom *civitas*. Ovo je postanak onog velikog „*leviathana*“, ili bolje, s više poštovanja rečeno, onog „smrtnog boga“, kojemu pod „besmrtnim bogom“ dugujemo svoj mir i odbranu. Jer tim ovlaštenjem, koje mu je dao svaki pojedini čovjek u državi, on može upotrebiti silu i snagu, koja mu je dodijeljena, da stvarajući njome strah, može vršiti volju svih njih radi mira kod kuće, i provoditi uzajamnu pomoć protiv vanjskih neprijatelja. Vidi: Thomas Hobbes, *Leviathan or the Matter, Form and Power of Commonwealth, Ecclesiastical and Civil*, London: George Routledge and Sons, 1885. Navedeno prema: Branko Bošnjak i dr., *Antologija filozofskih tekstova s pregledom povijesti filozofije*, Zagreb: Školska knjiga, 1954. 194-195.

³⁰ Emma Rothschild, „What is Security?“, *Daedalus*, Vol. 124, No. 3, (1995):53-98.

³¹ Charles-Louis de Secondat Montesquieu, *De l'esprit des lois*, (1748, bk. XII, chap. II), vol. I, Paris: Gamier, 1973. 202.

Prema tome, bezbjednost je cilj pojedinaca. To je nešto u čijem interesu su pojedinci spremni da se odreknu drugih dobara. Odnosno, to je dobro koje zavisi od osjećanja pojedinaca, tj. mišljenja koje neko ima o nečijoj bezbjednosti, a koje zauzvrat omogućava ostvarivanje i drugih osjećanja, uključujući i mogućnost pojedinaca da preduzmu određeni rizik, ili da planiraju budućnost. Takođe, Adam Smit (*Adam Smith*) u svojim djelima identifikuje slobodu i bezbjednost pojedinaca kao najvažnije preduslove za razvoj javnog bogatstva. Pod bezbjednosti, on podrazumijeva slobodu od mogućnosti iznenadnih ili nasilnih napada na nečiju ličnost ili imovinu.³² Odnosno, Adam Smit propovjedajući ekonomski leberalizam, u svom djelu „Istraživanju prirode i uzroka bogatstva“, isticao je da je jedina dužnost države da stanovništvu osigura bezbjednost.³³ Prema tome, bezbjednost pojedinaca u smislu slobode od straha i ličnih povreda, bila je od presudnog značaja za liberalnu političku misao.

Nadalje, riječ bezbjednost dobila je novi javni značaj u ranom, liberalnom periodu Francuske revolucije. Prirodna prava čovjeka sastojala su se od slobode, imovine, bezbjednosti i otpora ugnjetavanju.³⁴ Dakle, bezbjednost je i dalje stanje pojedinaca, ali sada i njihovo prirodno pravo. Takođe, na bezbjednost kao jedno od osnovnih prirodnih i nezastarivih prava čovjeka, ukazivala je i poznata Deklaracija prava čovjeka i građanina iz 1793. godine.³⁵ U članu 2. Deklaracije se kaže da je cilj društva sreća svih. Vlada postoji zbog toga da zajamči čovjeku uživanje prirodnih i nezastarivih prava, a to su: jednakost, sloboda, bezbjednost i svojina. U članu 8. ove Deklaracije se naglašava da se bezbjednost sastoji u zaštiti koju daje društvo svakome od svojih članova za odbranu njegove ličnosti, njegovih prava i njegove svojine.³⁶ Dakle, bezbjednost je koncipirana u smislu slobode od ličnog ugrožavanja, koja je trebala da bude osigurana od strane građanskog društva. Odnosno, pojedinačna, tj. lična bezbjednost, u liberalnoj misli prosvetiteljstva, je i lično i kolektivno dobro. To je stanje i cilj pojedinaca, koje se može postići samo u nekoj vrsti kolektivnog poduhvata. Ovakvo shvatanje je

³² Emma Rothschild, „What is Security?“, *Daedalus*, Vol. 124, No. 3, (1995):53-98.

³³ Prema: Evgenije Vasiljevič Spektorski, *Država i njen život*, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu – Centar za publikacije, 2000., 49.

³⁴ Član 2 Deklaracije o ljudskim i građanskim pravima Nacionalne skupštine Francuske, 26. 08. 1789. godine. (fr: *La Déclaration des droits de l'Homme et du citoyen*).

³⁵ Ustav od 24. juna 1793. ili tzv. *Druga deklaracija*. Naime, poslije ukidanja monarhije u Francuskoj Konvent je izradio novi ustav, tzv. Montanjarski ustav, u kome je uvodni dio činila posebna deklaracija prava, tzv. *Declaration Jacobine*. Ova jakobinska deklaracija je zadržala osnovne stavove Deklaracije iz 1789. godine, ali joj je dodala i značajne dopune, pa je tako broj članova povećan sa 17 na 35. Vidi šire: Dragan Stojanović, *Osnovna prava čoveka*, Niš: Pravni fakultet Univerziteta u Nišu – Institut za pravna i društvena istraživanja, 1989. 26–27.

³⁶ Gojko Pavlović, „Zaštita ljudskih prava kao imperativ bezbednosne funkcije države“, *Strani pravni život*, br. 3 (2011): 284–299.

sasvim drugačije, od shvatanja bezbjednosti kao unutrašnjeg stanja pojedinca u rimskoj političkoj misli.³⁷

Nova ideja bezbjednosti kao prvenstveno kolektivnog dobra, koje treba da bude obezbjeđeno vojnim ili diplomatskim sredstvima, je ideja koja je došla na evropske prostore u periodu revolucija i Napoleonovih ratova, a bila je drugačija od prethodnih shvatanja. Tako je, koncept bezbjednosti države, u smislu zaštite od spoljnih vojnih napada, bio opšte mjesto političke diskusije u Njemačkoj (*Sicherheit* ili *assecuratio pads*) tokom osamnaestog vijeka, dok je u Francuskoj, kao i u Engleskoj, kolektivni smisao riječi „*siirete*“, „*securite*“ i „*security*“ bila inovacija, koja se javila na samom kraju osamnaestog vijeka.³⁸

Kasnije se bezbjednost pojedinaca podvodi, kao politički epigram, pod bezbjednost nacije. Tako je Ruso, poput Loka ili Monteskeja, opisao društveni ugovor, kao rezultat želje pojedinaca za bezbjednost života³⁹ i slobode, te ukazao da je to osnovni problem na koji institucija države treba da pruži rješenje.⁴⁰ Za Bentama J. (*Bentham Jeremy*) bezbjednost je viđena kao uslov opšteg blagostanja, fundamentalni društveni cilj, politička radost koju čine: opstanak, izobilje, jednakost i bezbjednost, od kojih je bezbjednost najvažnija.⁴¹

Odnosno, prva velika javna upotreba riječi bezbjednost, u ovom novom, tj. nacionalnom smislu može se pronaći i u vremenu prije održavanja Bečkog Kongresa 1814. godine. Naime, saveznici su najprije postpisali Pariski mirovni ugovor, prema kojem je Francuska još jednom trebala postati garant „bezbjednosti i stabilnosti“ (*un gage de securité et de stabilité*) za Evropu. Upravo je cilj predstojećih pregovora, na Bečkom kongresu, bio da se obezbijedi mir u svijetu, odnosno nastupila je nova epoha, u kojoj su se velike sile udružile da obnove bezbjednost prestola (*la sûreté des trônes*).⁴²

Prema tome, period evropske istorije od Vestfalskog sporazuma pa sve do izbivanja Prvog svjetskog rata smatra se zlatnim razdobljem diplomatije, ravnoteže moći, saveza i međunarodnog prava. Većina političkih mislilaca u tom periodu je bila usmjerena na suverenu nacionalnu državu, odnosno na njen na-

³⁷ Emma Rothschild, „What is Security?“, *Daedalus*, Vol. 124, No. 3, (1995):53-98.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Za Kanta (*Immanuel Kant*), i pojedinci i države traže „mirnoću i bezbjednost“ u pravu, odnosno kada se govori državi, radi se o javnoj bezbjednosti (*öffentlichen Staatsicherheit*) kosmopolitskog sistema. Vidi: Hans Reiss (ed.), *Kant's Political Writings*, Cambridge: Cambridge University Press, 1970. 47-49.

⁴⁰ Jean-Jacques Rousseau, „Du Contract Social“, In: *Oeuvres Complètes*, vol. III, Paris: Gallimard, 1964. 290.

⁴¹ Jeremy Bentham, „The Principles of Civil Life“, In: *The Works of Jeremy Bentham*, Vol. 1, Editor John Bowring, London: Simpkin, Marshall, 1837. 302. Navedeno prema: Anthony Burke, „Aporias of security“, *Alternatives*, Vol. 27, Issue 1 (2002):1-27.

⁴² Emma Rothschild, „What is Security?“, *Daedalus*, Vol. 124, No. 3, (1995):53-98.

stanak, funkcije, ograničenja vladavine, prava pojedinaca unutar država i dr.⁴³ U periodu između svjetskih ratova dolazi i do prvih razmatranja bezbjednosti u okviru naučnih i nastavnih disciplina, poznatim pod nazivom bezbjednosne studije. Nakon svjetskih ratova, kao određujući instrumenti za promovisanje međunarodnog mira i bezbjednosti, na scenu stupaju teorijska razmatranja o demokratiji, nacionalnom samoopredjeljenju, razoružanju i arbitraži.⁴⁴ Od tog perioda se za bezbjednost države tradicionalno koristi sintagma nacionalna bezbjednost⁴⁵, bez obzira na distinkciju pojmova država i nacija. Smatra se da je nju prvi upotrijebio Volter Lipman (*Walter Lippman*) 1943. godine, u svojoj knjizi „*Američka spoljna politika*“, navodeći „nacija ima sigurnost kada ne mora žrtvovati svoje legitimne interese kako bi izbjegla rat i kada je sposobna očuvati ih ratom ako bude izazvana“,⁴⁶ a što je poslije Drugog svjetskog rata postao standardni naziv ovog koncepta bezbjednosti, a vezivao se za zaštitu cjelovitosti suverenih država.⁴⁷

Period hladnog rata, predstavljao je razdoblje velike nuklearne konfrontacije između Istoka i Zapada, a bio je ispunjen strahom od nuklearne katastrofe. Istovremeno, u ovom periodu je primjetno slabljenje zaštite bezbjednosti građana. Pažnja policijskih i pravosudnih sistema često je bila usmjerena ka sprečavanju i suzbijanju političkog kriminala i djelovanja tzv. unutrašnjeg neprijatelja države. Ljudske slobode i prava u mnogim zemljama ne samo da su zanemarivane nego su bili objekt strukturnog nasilja⁴⁸, tj. sistematskog i bezobzirnog ugrožavanja i kršenja. Tako je bezbjednost države jačala na račun bezbjednosti ljudi.⁴⁹

Prema tome, od njenog nastanka, a potom i ustanovljavanjem savremenog međunarodnog sistema država, kao i tokom čitavog razdoblja bipolarizma, stvarnost bezbjednosti je osvajana gotovo isključivo vojnim pojmovima, a glavni

⁴³ Anton Grizold, *Međunarodna sigurnost, Teorijsko-institucionalni okvir*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Fakultet političkih znanosti, 1998. 68.

⁴⁴ Siniša Tatalović, „Koncepti sigurnosti na početku 21. stoljeća“, *Međunarodne studije*, god. 6, br. 1 (2006):60-80.

⁴⁵ Sa ove distance se može reći da „njena upotreba nije bila potpuno ispravna, s obzirom na to da se njome obilježavala bezbjednost države. Stoga je i naziv državna bezbjednost, koji se manje koristio, zapravo bio korektniji jer se njime obilježava bezbjednost državnih vrijednosti i interesa, prije svega suvereniteta, opstanka države i društva, ustavnog uređenja i poretka vlasti. Ovo zbog toga što je fenomen nacije najčešće šireg (geografskog) obima od države i što države i ne moraju da budu nacionalne, odnosno da se teritorijalno podudaraju sa prostiranjem nacija“. Navedeno prema: Saša Mijalković, *Nacionalna bezbjednost*, Beograd: Kriminalističko-policijska akademija, 2009. 79-80.

⁴⁶ Zoran Keković, *Teorija sistema bezbjednosti*, Banja Luka: Univerzitet Sinergija – Fakultet za bezbjednost i zaštitu, 2009. 130.

⁴⁷ Zoran Dragišić, „Sistem nacionalne bezbjednosti – pokušaj definisanja pojma“, *Vojno delo*, br. 3 (2009):162-176.

⁴⁸ Vidi: Bogoljub Milosavljević i Aleksandar Resanović, *Državno nasilje nad građanima u Jugoslaviji*, Beograd: Centar za antiratnu akciju, 2001.

⁴⁹ Saša Mijalković, *Nacionalna bezbjednost*, Beograd: Kriminalističko-policijska akademija, 2009. 81–82.

objekat i subjekat bezbjednosti bila je suverena država. Ključevi za dostizanje, očuvanje i unapređenje bezbjednosti na bilo kojem nivou i bilo kojih objekata bezbjednosti bili su, sledstveno tome, u rukama države.⁵⁰ Ideja bezbjednosti u periodu ova tri vijeka posmatrana je kroz bezbjednost države (*state security*), tj. kao koncept nacionalne bezbjednosti (*national security*), u čijem središtu je suverena država, njen opstanak, teritorija i suverenitet kao vitalne vrijednosti i interesi koji se štite vojnim kapacitetima.⁵¹ Stoga se ovaj koncept naziva državocentričnim i ortodoksnim. Primarno sredstvo zaštite država je njena moć. Ona se generalno svodila na vojnu, a potom i na ekonomsku moć, kao i na pristupanje države određenim savezima čime bi stečena moć prevazišla veličinu i destruktivnost potencijalnih i aktivnih prijetnji njoj ili njenim saveznicama. Naime, bezbjednost je poistovjećivana sa tzv. spoljnom bezbjednošću zemlje.⁵²

Savremena poimanja bezbjednosti

Savremenim sadržajem bezbjednosti dominiraju dva koncepta, i to: univerzalnost – koja podrazumijeva poštovanje sadržajne cjelovitosti pojma bezbjednosti, i demilitarizacija – koja omogućava prevladavanje dosadašnjeg vezivanja bezbjednosti uz vojnu silu.⁵³

Naime, kraj hladnoga rata i raspad bipolarizma uticali su i na razumijevanje pojma bezbjednosti, a posebno značajna rasprava vođena je oko pitanja prirode i značenja bezbjednosti. Jedna grupa autora, insistirala je na proširenju koncepta bezbjednosti kroz uključivanje novih, širih potencijalnih prijetnji bezbjednosti, uključujući tu prije svega ekonomski razvoj, ekološku degradaciju, narušavanje ljudskih prava, te velika migracijska kretanja, kao šire potencijalne prijetnje bezbjednosnom kompleksu. Druga grupa autora, polazeći od ove šire dimenzije bezbjednosti insistira na produbljanju agende bezbjednosnih studija uključujući u istraživanje čitav niz segmenata bezbjednosti počevši od individualne ili ljudske bezbjednosti, preko nacionalne bezbjednosti ili bezbjednosti društva, pa sve do regionalnog, međunarodnog i globalnog aspekta bezbjednosnog pitanja. Dok treća grupa autora, ostajući kod tradicionalno državocentričkog pristupa

⁵⁰ Dragan Simić, „Savremene teorije bezbednosti“, u: *Antologija tekstova sa Škola reforme sektora bezbednosti*: zbornik radova, urednik Pavle Janković, Beograd: Centar za međunarodne i bezbednosne poslove – ISAC, 2007. 165-193.

⁵¹ Saša Mijalković, „Nacionalna bezbednost – od Vestfalskog do posthladnoratovskog koncepta“, *Vojno delo*, br. 2 (2009):55-73.

⁵² Saša Mijalković, *Nacionalna bezbednost*, Beograd: Kriminalističko-policijska akademija, 2009. 79.

⁵³ Anton Grizold, *Međunarodna sigurnost, Teorijsko-institucionalni okvir*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Fakultet političkih znanosti, 1998. 15-16.

bezbjednosnom pitanju, u njega uključuje nove forme određenja bezbjednosti (zajednička bezbjednost, kolektivna bezbjednost, kooperativna bezbjednost i dr.) kreirajući time nove teorijske modele multilateralnih međudržavnih bezbjednosnih odnosa, a koji bi mogli voditi rješenju bezbjednosnog pitanja u međudržavnim odnosima.⁵⁴

Takođe, kraj XX vijeka obilježen je i globalnim promjenama koje su doprinijele da postane aktivan proces prenošenja tradicionalnih ovlašćenja kojima je raspolagala samo država, na privatni sektor. Odnosno, danas se sve više govori i piše o privatizaciji bezbjednosti⁵⁵ kao pojavi koja je široko rasprostranjena i prihvaćena, više nego u bilo kojem ranijem periodu u istoriji moderne nacionalne države. Piter Singer (*Peter Singer*), jedan od poznatijih autora koji se bave ovom tematikom, ističe da je jasno da je trend privatizovanja bezbjednosti otišao predaleko i prebrzo.⁵⁶ Upravo smo svjedoci da razne kompanije, pojedinci, međunarodne organizacije, nevladine organizacije, pa čak i same države koriste usluge i sve veće povjerenje ukazuju privatnom sektoru i prepuštaju mu da se stara o njihovoj bezbjednosti.⁵⁷ Dakle, poslije gotovo četiri stotine godina država i njene institucije nisu više jedini subjekti koji se staraju o spoljnoj i unutrašnjoj bezbjednosti svojih građana.⁵⁸ Vestfalski sistem nacionalnih država, kao neprikosnoveni stub međunarodnog poretka, danas je zamijenjen znatno kompleksnijom stvarnošću koja je vratila na scenu privatizaciju rata i konflikata⁵⁹, a u sistemu bezbjednosti pojavio se jedan novi sektor, privatn po svom karakteru, koji je uspostavljen i djeluje na komercionalnoj osnovi. U teoriji se navodi da ovaj novi model pružanja vojnih i bezbjednosnih usluga omogućava državama i javnim institucijama da povećaju efikasnost koncentrišući se na najznačajnije poslove, dok odgovornost za izvršavanje manje značajnih poslova

⁵⁴ Siniša Tatalović, „Novo razumijevanje sigurnosti i sigurnosno okruženje na jugoistoku Europe“, u *Demokratski nadzor i kontrola nad bezbjednosnim sektorom u regionu*, zbornik radova, urednik Branko Vignjević, Banja Luka: M-impex, 2004. 45-55.

⁵⁵ Vidi šire: Robert Mandel, „The Privatization of Security“, *Armed Forces & Society*, Vol. 28 Issue 1 (2001):129-151; Fred Schreier and Marina Caparini, *Privatising security: law, practice and governance of private military and security companies*, Geneva: DCAF, 2005.

⁵⁶ Vidi šire: Peter Singer, *Can't Win With 'Em, Can't War Without 'Em: Private Military Contractors and Counterinsurgency*, Policy Paper, Number 4, Washington D.C: The Brookings Institution, 2007.

⁵⁷ Gojko Pavlović, *Pravo privatne bezbjednosti – uporedna studija*, Banja Luka: Defendologija centar za bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, 2011. 6.

⁵⁸ Predrag Petrović, „Privatizacija bezbjednosti u Srbiji“, *Bezbjednost Zapadnog Balkana*, br. 4 (2007):13-21.

⁵⁹ Fred Schreier and Marina Caparini, *Privatising security: law, practice and governance of private military and security companies*, Geneva: DCAF, 2005. 1.

prebacuju na privatni sektor bezbjednosti.⁶⁰ Prema tome, danas su osim države za bezbjednost značajni i mnogi drugi subjekti koji djeluju na unutrašnjoj, ali i na međunarodnoj sceni poput pojedinca, društvenih i privatnih kolektiva, nevladinih organizacija, međunarodnih organizacija itd.⁶¹

Zaključna razmatranja

Od postanka ljudske zajednice rat je zbog svojih posljedica predstavljao najveću opasnost i ugrožavanje za ljudsko društvo, te je s toga, skoro do kraja XX vijeka, bezbjednost posmatrana kao cilj država koji se ostvaruje kombinacijom vojnih i diplomatskih sredstava. Dakle, države su problem bezbjednosti ograničavale na vojna pitanja, a takođe i sprovodile ga vojnim aktivnostima, dok su druge vrste bezbjednosti zanemarivane. Međutim, već od druge polovine XX vijeka čovjek je sve više postajao svjestan i drugih opasnosti koje dolaze iz prirodnog i društvenog okruženja, a koje istovremeno ugrožavaju svakog čovjeka. Konačno, na početku XXI vijeka bezbjednost se posmatra kao odrednica opstanka, tj. kao uslov koji stvara odnose između pojedinca, društva i države.⁶²

S obzirom na to da je bezbjednost dinamična pojava, mijenjaju se referentne vrijednosti koje se štite, potom i izvori i oblici ugrožavanja koje tim vrijednostima prijete, zatim nosioci, tj subjekti ugrožavanja, kao i načini i sredstva rada organa zaduženih za ostvarivanje bezbjednosti.

Dakle, bezbjednost pojedinca, društva i države je u savremenoj civilizaciji dobila novo značenje. Sadašnji odnosi i promjene unutar savremenih država, ali i u odnosima među državama zahtijevaju novi pristup bezbjednosti koji će obuhvatiti sve njene sadržaje kao jednako važne, uključujući prvenstveno nevojna sredstva i mehanizme u bezbjednosnim djelatnostima. Prema tome, u postojećim civilizacijsko-kulturnim odnosima bezbjednost ima univerzalan značaj, koji se jasno iskazuje u totalnosti zahvatanja i preplitanja svih područja u određenoj državi i društvu (ekonomskog, političkog, socijalnog, ekološkog, vojno-odbrambenog itd.), kao i u sve većoj povezanosti i međusobnoj zavisnosti globalnog društva.⁶³

⁶⁰ Anna Richards, Henry Smith, *Addressing the role of private security companies within security sector reform programmes*, London: Saferworld, 2007. 3-5.

⁶¹ Saša Mijalković, *Nacionalna bezbednost*, Beograd: Kriminalističko-policijska akademija, 2009. 79.

⁶² Siniša Tatalović, „Koncepti sigurnosti na početku 21. stoljeća“, *Međunarodne studije*, god. 6, br. 1 (2006):60-80.

⁶³ Anton Grizold, Siniša Tatalović i Vlatko Cvrtila, *Suvremeni sistemi nacionalne sigurnosti*, Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska udruga za međunarodne studije, 1999. 7-8.

Literatura

- Akvinski, Toma. *Država*. Zagreb: Globus. 1990.
- Aligijeri, Dante. *Djela*. Knjiga 1, Zagreb: Liber, Nakladni zavod Matice Hrvatske. 1976.
- Bailes, Alyson. „The Private Sector and the Monopoly of Force“. In *Revisiting the State Monopoly on the Legitimate Use of Force: Policy Paper – №24*, Ed. Alyson Bailes, Ulrich Schneckener, Herbert Wulf, 1-9. Geneva: DCAF. 2007.
- Bajagić, Mladen. *Osnovi bezbednosti*. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija. 2007.
- Bentham, Jeremy. „The Principles of Civil Life“. In: *The Works of Jeremy Bentham*, Vol. 1, Editor John Bowring, London: Simpkin, Marshall, 1837.
- Bošnjak, Branko, Vladimir Filipović, Milan Kangrga, Đorđe Mažuran, Gajo Petrović, Vanja Sutlić i Predrag Vranicki. *Antologija filozofskih tekstova s pregledom povijesti filozofije*. Zagreb: Školska knjiga. 1954.
- Burke, Anthony. „Aporias of security“. *Alternatives*, Vol. 27, Issue 1 (2002):1-27.
- Davidović, Dušan. *Alternativni činioci bezbednosti (privatni polising) – Hrestomatija*. Beograd: Fakultet bezbednosti. 2006.
- Dimitrijević, Vojin i Radoslav Stojanović. *Međunarodni odnosi*. Beograd: Službeni list SRJ. 1996.
- Dragišić, Zoran. „Sistem nacionalne bezbednosti – pokušaj definisanja pojma“. *Vojno delo*, br. 3 (2009):162-176.
- Femić Vukčević, Dejana. „Razvoj ideja vezanih za bezbednost države i međunarodne zajednice“. *Politička revija*, god. (XVI) IV, vol. 6, br. 1 (2005):159-172.
- Grizold, Anton. *Međunarodna sigurnost, Teorijsko-institucionalni okvir*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Fakultet političkih znanosti. 1998.
- Grizold, Anton, Siniša Tatalović i Vlatko Cvrtila. *Suvremeni sistemi nacionalne sigurnosti*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska udruga za međunarodne studije. 1999.
- Hobbes, Thomas. *Leviathan or the Matter, Form and Power of Commonwealth, Ecclesiastical and Civil*. London: George Routledge and Sons. 1885.
- Keković, Zoran. *Teorija sistema bezbjednosti*. Banja Luka: Univerzitet Sinerģija – Fakultet za bezbjednost i zaštitu. 2009.
- Makijaveli, Nikolo. *Vladalac*. Beograd: Dereta. 2005.
- Mandel, Robert. „The Privatization of Security“. *Armed Forces & Society*, Vol. 28 Issue 1 (2001):129-151.

- Mijalković, Saša. *Nacionalna bezbednost*. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija. 2009.
- Mijalković, Saša. „Nacionalna bezbednost – od Vestfalskog do posthladnoratovskog koncepta“. *Vojno delo*, br. 2 (2009):55-73.
- Milosavljević, Bogoljub i Aleksandar Resanović. *Državno nasilje nad građanima u Jugoslaviji*. Beograd: Centar za antiratnu akciju. 2001.
- Milosavljević, Bogoljub. *Uvod u teoriju ustavnog prava*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta Union i Javno preduzeće Službeni glasnik. 2011.
- Montesquieu, Charles-Louis de Secondat. *De l'esprit des lois*, (1748, bk. XII, chap. II), vol. I, Paris: Gamier. 1973.
- Pavlović, Gojko. „Zaštita ljudskih prava kao imperativ bezbednosne funkcije države“. *Strani pravni život*, br. 3 (2011): 284–299.
- Pavlović, Gojko. *Pravo privatne bezbjednosti – uporedna studija*. Banja Luka: Defendologija centar za bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja. 2011.
- Petrović, Predrag. „Privatizacija bezbednosti u Srbiji“. *Bezbednost Zapadnog Balkana*, br. 4 (2007):13-21.
- Platon, *Država*. V izdanje, Beograd: Beogradski izdvačko-grafički zavod. 2002.
- Reiss, Hans (ed.). *Kant's Political Writings*. Cambridge: Cambridge University Press. 1970.
- Richards, Anna and Henry Smith. *Addressing the role of private security companies within security sector reform programmes*. London: Saferworld. 2007.
- Rothschild, Emma. „What is Security?“. *Daedalus*, Vol. 124, No. 3, (1995):53-98.
- Rousseau, Jean-Jacques. „Du Contract Social“. In: *Oeuvres Complètes*, vol. III, Paris: Gallimard. 1964.
- Schreier Fred and Marina Caparini. *Privatising Security: Law, Practice And Governance Of Private Military And Security Companies*. Geneva: DCAF, 2005.
- Simić, Dragan. „Savremene teorije bezbednosti“, u *Antologija tekstova sa Škola reforme sektora bezbednosti: zbornik radova*, urednik Pavle Janković, 165-193. Beograd: Centar za međunarodne i bezbednosne poslove – ISAC. 2007.
- Singer, Peter. *Can't Win With 'Em, Can't War Without 'Em: Private Military Contractors and Counterinsurgency*. Policy Paper, Number 4, Washington D.C: The Brookings Institution. 2007.
- Spektorski, Evgenije Vasiljević. *Država i njen život*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu – Centar za publikacije. 2000.

- Stojanović, Dragan. *Osnovna prava čoveka*. Niš: Pravni fakultet Univerziteta u Nišu – Institut za pravna i društvena istraživanja. 1989.
- Tatalović, Siniša. „Koncepti sigurnosti na početku 21. stoljeća“. *Međunarodne studije*, god. 6, br. 1 (2006):60-80.
- Tatalović, Siniša. „Novo razumijevanje sigurnosti i sigurnosno okruženje na jugoistoku Europe“. u *Demokratski nadzor i kontrola nad bezbjednosnim sektorom u regionu*. zbornik radova, urednik Branko Vignjević, 45-55. Banja Luka: M-impeks. 2004.
- Vukadinović, Radovan. *Teorije međunarodnih odnosa*. Zagreb: Politička kultura. 2005.
- Wolfers, Arnold. „National Security as an ambiguous symbol“. *Political Science Quarterly*, vol. 67, No. 4 (1952):481-502.